

View Point on Illness Reflecting from Metaphorical Expressions in Discourse of Pharmacy and Medical Texts in Southern Thai Dialect*

Cherdchai Udomphan¹, Putthachart Pothibal² and
Duangmon Chitchamnong³

¹Ph.D. Candidate (Thai),

Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University

E-mail: cherdchai.u@gmail.com

²Ph.D. (Linguistics), Assistant Professor,

Faculty of Humanities, Kasetsart University

³Ph.D.(Thai), Associate Professor,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University

Abstract

This article is aimed at showing the view points on illness of Southern Thai speakers appearing in discourse of both pharmacy and medical texts by the conceptual metaphor analysis by Lakoff and Johnson (1980) according to cognitive linguistics. The analysis results reveal that conceptual metaphors about seven illnesses were conceptual metaphors

*This article is part of “Metaphor of Illness in Southern Thai Dialect” thesis, Academic year in 2011.

[ILLNESS IS A HUMAN] [ILLNESS IS A WEEDS] [ILLNESS IS A FIERCE ANIMAL] [ILLNESS IS A FIRE] [ILLNESS IS A DIRTINESS SAMPLE] [ILLNESS IS AN IMBALANCE OR INCOMPLETE OF ELEMENT] and [ILLNESS IS A SPIRIT]. These conceptual metaphors are related to concept and ideology in southern context and reflect perspectives to understand causes of illness, types, indications, symptoms/group of illness, indication of illness, distribution and advance of illness, chronic of illness and suggestive of illness.

Keywords: metaphorical expression, conceptual metaphor, illness, Southern Thai dialect

มุมมองเกี่ยวกับโรคที่สะท้อนจากถ้อยคำ อุปสรรคในปริจเฉทตำรายาและตำรา การแพทย์ภาษาไทยถิ่นใต้

เชิดชัย อุดมพันธ์¹, พุทธชาติ โปธิบาล²
และดวงมน จิตรจำนงค์³

¹นักศึกษาระดับปริญญาเอก (ภาษาไทย),
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: cherdchai.u@gmail.com

²อ.ด. (ภาษาศาสตร์), ผู้ช่วยศาสตราจารย์,
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

³อ.ด. (ภาษาไทย), รองศาสตราจารย์,
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอมุมมอง
ของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ที่มีต่อโรคต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่ใน
หนังสือชุดประเภทตำรายาและตำราการแพทย์ โดย
อาศัยการวิเคราะห์ถ้อยคำอุปสรรคด้วยทฤษฎี
มโนอุปสรรค (conceptual metaphor) ของเลคอฟ
และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) ตาม
แนวคิดภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive Linguistics)
การศึกษาพบว่า ผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้มีมุมมองที่ใช้
ทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคผ่านมโนอุปสรรค 7 แบบ
ได้แก่ [โรคเป็นมนุษย์] [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นสัตว์
ร้าย] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] [โรคเป็นความ
ไม่สมดุลหรือสมบูรณของธาตุ] และ [โรคเป็นภูตผี]

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “อุปสรรคเกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้”
ปีการศึกษา 2554

มุมมองเกี่ยวกับโรคที่สะท้อนจากถ้อยคำ... | เชิดชัย อุดมพันธ์ และคณะ

มโนอุปลักษณ์เหล่านี้ยึดโยงกับแนวคิดและคตินิยม
ในบริบทของภาคใต้ ทั้งยังสะท้อนให้เห็นมุมมองที่ใช้
ทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคในด้านที่แตกต่างกัน
ออกไป ทั้งในแง่สาเหตุการเกิดโรค ชนิด/กลุ่มของโรค
การแพร่กระจาย/ลูกกลมของโรค การป่วยเป็นโรค
ความเรื้อรังของโรค และอาการของโรค

คำสำคัญ: ถ้อยคำอุปลักษณ์, มโนอุปลักษณ์, โรค,
ภาษาไทยถิ่นใต้

บทนำ

ความเจ็บป่วยที่เกิดจากโรค เป็นสภาวะธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ได้ ในทุกช่วงชีวิตเช่นเดียวกับการเกิดและการตาย โดยที่ความเจ็บป่วยจากโรค ย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานและอาจเป็นสัญญาณของความตายที่นำไปสู่ ความสูญเสียและโศกเศร้าอาดูร มนุษย์ในทุกสังคมจึงพยายามหาวิธีการ รักษาหรือป้องกันโรคมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อ จากประสบการณ์ของสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ภายในสังคมหรือถ่ายทอดข้ามกลุ่ม สังคม และอาจารย์รวบรวมความรู้เหล่านั้นจัดบันทึกไว้ในรูปของตำรายาหรือ ตำราการแพทย์

ในความน่าสนใจที่ว่า โรคเป็นมโนทัศน์ที่ซับซ้อนทั้งในแง่รูปธรรมและ นามธรรม เนื่องจากโรคบางโรคหากอาการแสดงให้เห็นออกมาภายนอกนั้น หมายความว่าโรคได้ลุกลามและมีความรุนแรงแล้ว ขณะที่บางโรคอาการ เกิดขึ้นกับอวัยวะภายในร่างกายซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ ด้วยลักษณะเช่นนี้ การอธิบายหรือถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับโรคแก่สมาชิกของสังคมหรือ แก่ผู้ที่ทำหน้าที่รักษาโรคจึงพบว่า มีการนำมโนทัศน์โรคไปเทียบเคียงกับ มโนทัศน์อื่นเพื่อให้สามารถทำความเข้าใจโรคได้

อุปมาอุปไมย (metaphor) เป็นกลวิธีทางภาษารูปแบบหนึ่ง ที่มีถูกนำไปใช้อธิบายมโนทัศน์หรือสิ่งที่เข้าใจได้ยากให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นหรือมากขึ้น ด้วยการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยที่สิ่งทั้งสองนี้มาจากกลุ่ม ความหมายที่แตกต่างกัน คือระหว่างกลุ่มความหมายที่คุ้นเคยหรือเป็น รูปธรรมกับกลุ่มความหมายที่ไกลตัวหรือเป็นนามธรรม แต่ทั้งสองกลุ่ม ความหมายมีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน เช่น “ความรักคือยาพิษ” (Saeed, 1997, 302-303) เป็นการอธิบายถึงผลของความรักที่สร้างความ เจ็บปวดทรมานซึ่งอธิบายได้ยาก แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับยาพิษก็ สามารถทำให้เข้าใจความเจ็บปวดที่เกิดจากความรักได้อย่างเป็นรูปธรรม มากขึ้น จากตัวอย่างนี้มโนทัศน์เกี่ยวกับความเจ็บปวดของความรักจึงถูก ถ่ายทอดผ่านมโนทัศน์ของยาพิษนั่นเอง ทั้งนี้ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็น

อีกสิ่งหนึ่งในเชิงอุปลักษณ์อาจไม่ปรากฏค่าแสดงการเปรียบเทียบดังตัวอย่างข้างต้นก็ได้ แต่การนำถ้อยคำในวงมโนทัศน์หนึ่งที่เราเข้าใจดีอยู่แล้วไปใช้กล่าวถึงสิ่งที่อยู่ในอีกวงมโนทัศน์หนึ่งเพื่อให้เราเข้าใจได้ชัดเจนขึ้นก็ถือเป็นการเปรียบเทียบในเชิง อุปลักษณ์ด้วย เช่น “ถ้าริดสีดวงงอก ท่านให้เอาส้มกุ่มข้าง ๑ ดีปลี ๑...” หรือ “ยาตัดราก ริดดวง” เป็นการนำคำในวงมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับพืชมาใช้อธิบายโรคริดสีดวง ได้แก่ คำว่า “งอก” “ราก” และ “ตัด” คำเหล่านี้ถือเป็นถ้อยคำอุปลักษณ์ที่อธิบายเกี่ยวกับมโนทัศน์โรคเพื่อแสดงการเปรียบเทียบว่าโรคริดสีดวงเป็นต้นพืชที่มีรากหรือเป็นเมล็ดที่มีรากงอกออกมาและฝังอยู่ในเนื้อ และการ “ตัด” (ราก) คือการทำลายการงอกของต้นพืช เป็นต้น

การใช้อุปลักษณ์จึงเป็นเสมือนสื่อที่ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งผ่านอีกสิ่งหนึ่ง ด้วยวิธีการเปรียบเทียบ สิ่งที่น่ามาเปรียบเทียบกับกันนี้แม้จะเป็นสิ่งที่อยู่คนละกลุ่มความหมายหรือต่างมโนทัศน์ เช่น มโนทัศน์โรคกับมโนทัศน์พืชข้างต้น แต่ทั้งสองสิ่งต่างก็มีความสัมพันธ์กันในแง่ที่มีคุณสมบัติบางประการโดดเด่นเป็นที่เข้าใจและยอมรับกันของผู้ใช้ภาษา กล่าวคือ ผู้ใช้ภาษามีมโนทัศน์ของสิ่งที่น่ามาเปรียบและรู้ว่าสิ่งที่น่ามาเปรียบมีลักษณะเด่นอะไรที่เป็นที่เข้าใจ และสามารถนำไปใช้เปรียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบซึ่งมีลักษณะเด่นร่วมกันอย่างไรนั่นเอง ด้วยเหตุนี้หากเราสังเกตการใช้ภาษาของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งก็จะเห็นได้ว่า เขามีทัศนคติต่อเรื่องต่างๆ ที่เขาพูดถึงอย่างไร ทั้งนี้ มุมมองหรือวิถีคิดที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ จะเป็นอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้และวัฒนธรรมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่

หนังสือชุดประเภทตำรายาและตำราการแพทย์ของภาคใต้เป็นงานเขียนที่มุ่งถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับโรคต่างๆ เพื่อให้หมอพื้นบ้านหรือหมอกกลางบ้านใช้ประกอบในการรักษาโรค เนื้อหาส่วนใหญ่สืบทอดองค์ความรู้หรือวิธีการรักษาโรคโดยการบอกเล่าและจำสืบทอดกันมา ทั้งนี้ ผู้เขียนพบว่าหนังสือชุดเหล่านี้มีการใช้อุปลักษณ์หลายแบบเมื่อต้องอธิบายถึงมโนทัศน์โรคในด้านต่างๆ ทั้งในแง่มูลเหตุของโรค ความเรื้อรังของโรค ชนิดของโรค

การแพร่กระจายของโรค อาการของโรค และการรักษาโรค การศึกษา
 อุปลักษณะที่ใช้อธิบายมโนทัศน์โรค จึงยอมสะท้อนให้เห็นมุมมองที่มีต่อโรค
 ของชาวไทยภาคใต้ได้ว่ามี การทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคอย่างไร

แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาอุปลักษณะที่สะท้อนมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษา

เดิมที่อุปลักษณะได้รับความสนใจศึกษาในฐานะเป็นภาพพจน์ (figure of speech) ประเภทหนึ่งซึ่งเป็นกลวิธีทางภาษาที่ใช้ในงานประพันธ์ เช่น บทกวี วรรณกรรม บทเพลง เป็นต้น เพื่อให้มีความไพเราะ สละสลวยและ กระบือใจ และเข้าใจว่าการใช้อุปลักษณะเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะตัว นักประพันธ์แต่ละคน ส่วนการศึกษาในด้านภาษาจะมุ่งเน้นไปที่โครงสร้าง ของคำเชื่อมที่แสดงการแทนที่หรือการเปรียบเทียบ ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับระบบความคิด การศึกษาเช่นนี้ จัดเป็นการศึกษาอุปลักษณะตามแนวคิด แบบคลาสสิก (Classical view) (Ullmann, 1962) ดังที่แบล็ค (Black, 1979 อ้างถึงใน นันทนา วงษ์ไทย, 2552, 11) ได้กล่าวถึงไว้ ดังนี้

1) อุปลักษณะที่มีลักษณะการแทนที่ (substitution) เป็นการแทนที่คำที่เป็นอุปลักษณะด้วยคำที่มีความหมายตรงตามรูปซึ่งเข้ากับบริบท เช่น Man is a wolf. (Ortony, 1993, 20) คำว่า wolf สามารถแทนที่ได้ด้วยคำว่า fierce เป็น Man is fierce. เป็นต้น อุปลักษณะในลักษณะนี้จึงเป็นเครื่องมือทาง ภาษาที่ใช้เพื่อให้เกิดภาพพจน์

2) อุปลักษณะที่มีลักษณะการเปรียบเทียบ (comparison) เป็นอุปลักษณะ ที่มีการศึกษามานานตั้งแต่สมัยอริสโตเติลที่เกี่ยวข้องกับวาทวิทยาโดย อริสโตเติลสนใจความสัมพันธ์ของอุปลักษณะที่มีต่อภาษาและบทบาทของ อุปลักษณะในการสื่อสาร ในลักษณะที่อุปลักษณะก็คืออุปมา แต่เป็นอุปมาที่ ไม่มีคำเชื่อม (elliptical and truncated simile)

ปัจจุบันการศึกษาอุปลักษณะได้ขยายขอบเขตสู่การศึกษาระบบการ ทางความคิดที่อยู่เบื้องหลังการใช้ถ้อยคำอุปลักษณะหรือเป็นการศึกษาใน

ระดับปริชาน¹ (cognitive view) การศึกษาอุปลักษณะในลักษณะนี้ จะให้ความสำคัญต่ออุปลักษณะว่าเป็นพื้นฐานของการสร้างกระบวนการคิดและมโนทัศน์ที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ ทั้งยังคงควบคุมและกำหนดความคิดและการกระทำของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ การเลือกใช้ถ้อยคำอุปลักษณะของผู้พูดจึงมักเป็นไปแบบไม่รู้ตัว ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางมโนทัศน์ (conceptual structure) ที่สมาชิกทุกคนในสังคมมีอยู่ร่วมกัน ในทำนองเดียวกันนี้ การศึกษาอุปลักษณะจะช่วยแสดงให้เห็นโครงสร้างทางมโนทัศน์ของแต่ละสังคมได้ด้วย

การศึกษาลักษณะในระดับปริชานนี้เป็นการศึกษาตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive Linguistics) ที่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมโนทัศน์ของมนุษย์ และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับโลกภายนอกที่รับรู้ โดยอาศัยแนวคิดจากศาสตร์ต่างๆ เช่น จิตวิทยา ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา ปรัชญา และคอมพิวเตอร์มาประยุกต์ใช้ในกรณีวิเคราะห์ภาษา ทฤษฎีนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่า ภาษาเป็นภาพสะท้อนของความนึกคิด (cognition) และการประมวลผลความคิดของมนุษย์ เนื่องจากภาษาไม่ใช่องค์ประกอบอิสระที่แยกออกจากระบบปริชานอื่นๆ การอธิบายรูปลักษณะทางภาษาและปรากฏการณ์ที่สำคัญของภาษาจะทำให้สามารถเข้าใจความนึกคิดและการประมวลผลความคิดของมนุษย์ได้ นอกจากนี้ ยังเชื่อในเรื่องการใช้ซ้ำที่ว่า หลักการหนึ่งเมื่อใช้แล้วก็มักจะนำไปปรับใช้กับเรื่องอื่นๆ ต่อไปได้ (วิโรจน์ อรุณมานะกุล, 2550, 189-190) หลักการนี้สอดคล้องกับลักษณะการใช้อุปลักษณะในการสื่อสาร กล่าวคืออุปลักษณะช่วยให้เราสามารถไขว้มโนทัศน์ของคำข้ามวงได้ เพื่ออธิบายอีกสิ่งหนึ่งที่มีคุณลักษณะเด่นคล้ายคลึงกันด้วยคำเดิมที่มีอยู่ในภาษา อุปลักษณะจึงเป็นการนำหลักการเดิมหรือมโนทัศน์ของคำที่มีอยู่แล้วขยายไปสู่มโนทัศน์ใหม่นั้นเอง

¹ระบบขององค์ความรู้ซึ่งประกอบขึ้นจากมโนทัศน์ต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2549, 75-76)

ด้วยแนวคิดของภาษาศาสตร์ปริชาน(Cognitive Linguistics) เลคอฟ และจอห์นสัน (Lakoff and Johnson, 1980) จึงได้ขยายการศึกษาอุปลักษณ์ มากไปกว่าความหมายในเชิงเปรียบเทียบ โดยชี้ให้เห็นว่า อุปลักษณ์ไม่ได้ เป็นเพียงถ้อยคำที่เราใช้สื่อสารกันเท่านั้น หากแต่ยังเป็นผลผลิตของระบบ วิธีคิดของเรา การอธิบายถึงอุปลักษณ์ในลักษณะนี้ เลคอฟและจอห์นสัน ได้แบ่งอุปลักษณ์ออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่ อุปลักษณ์ระดับถ้อยคำและ อุปลักษณ์ระดับมโนทัศน์

1) อุปลักษณ์ระดับถ้อยคำ เรียกว่า ถ้อยคำอุปลักษณ์ (metaphorical expressions) หมายถึง รูปภาษาที่เป็นการเปรียบเทียบ ซึ่งผู้ใช้ภาษาใช้ สื่อสารกันทั่วไปในชีวิตประจำวัน

2) อุปลักษณ์ระดับมโนทัศน์ เรียกว่า มโนอุปลักษณ์ (conceptual metaphor) หมายถึง ความคิดหรือโลกทัศน์ของบุคคลในรูปของการเปรียบเทียบ ที่อยู่ในระบบการรับรู้ของผู้ใช้ภาษา และสามารถสะท้อนออกมาทางภาษา ที่ใช้เป็นอุปลักษณ์

อุปลักษณ์ทั้งสองระดับมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ เลคอฟและจอห์นสัน มีความคิดว่า พื้นฐานระบบวิธีคิดของมนุษย์โดยธรรมชาติมีรูปแบบเดียวกับ อุปลักษณ์ คือ มีวิธีคิดแบบเปรียบเทียบ ซึ่งเรียกว่า มโนอุปลักษณ์ ระบบวิธีคิด แบบนี้ช่วยให้เราทำความเข้าใจสรรพสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะสิ่งใหม่ที่มีความ ซับซ้อน สิ่งที่ไม่คุ้นเคยหรือมีความเป็นนามธรรมสูงได้ง่ายขึ้น โดยการเปรียบเทียบกับมโนทัศน์เดิมที่เราคุ้นเคยหรือเป็นรูปธรรมมากกว่า ดังนั้น ระบบคิดแบบมโนอุปลักษณ์จึงส่งผลต่อการนึกคิด การมองโลก และ การแสดงออกในชีวิตประจำวัน ซึ่งรวมถึงการใช้ภาษาในการสื่อสารด้วย ด้วยเหตุนี้ ภาษาที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันจึงเต็มไปด้วยถ้อยคำอุปลักษณ์ ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่สามารถสะท้อนระบบวิธีคิดหรือมโนทัศน์ของ ผู้ใช้ภาษา ดังตัวอย่างมโนอุปลักษณ์ของผู้ใช้ภาษาอังกฤษ TIME IS MONEY สะท้อนในถ้อยคำอุปลักษณ์ (Lakoff and Johnson, 1980, 7-8) เช่น

You are wasting my time.
This gadget will save your hour.
I don't have the time to give you.
How do you spend your time these days?
The flat tire cost me an hour.
I've invested a lot of time in her.
I don't have enough time to spare for that.
Put aside some time for ping pong.
He's living on borrowed time.
You don't use your time profitably.
I lost a lot of time when I got sick.

จากตัวอย่างข้างต้น ถ้อยคำอุปสรรคณ์ คือคำกริยาที่อยู่ในวงมโนทัศน์ของ MONEY ซึ่งผู้ใช้ภาษาอังกฤษเลือกใช้เมื่อกล่าวถึง TIME ได้แก่ wasting, save, have, give, spend, cost, invested, enough, spare, put aside, borrowed, use, profitably และ lost ถ้อยคำ อุปสรรคณ์แสดงให้เห็นว่า TIME มีคุณสมบัติหรือลักษณะบางประการที่สอดคล้องกับ MONEY ในมุมมองของผู้พูดภาษาอังกฤษ

กล่าวได้ว่า การใช้รูปภาษาที่เป็นการเปรียบเทียบนั้นเป็นการนำวงมโนทัศน์ (conceptual domain) 2 วงมาสัมพันธ์กัน กระบวนการนี้เกิดขึ้นโดยการเชื่อมโยงมโนทัศน์ (mappings) จากวงมโนทัศน์ต้นทาง (source domain) ไปยังวงมโนทัศน์ปลายทาง (target domain) โดยทั่วไปแล้ววงมโนทัศน์ต้นทางมักจะเป็นรูปธรรม และวงมโนทัศน์ปลายทางมักจะเป็นนามธรรม (Kövecses, 2002, 4) การเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์อย่างเป็นระบบเรียกว่า การสร้างมโนทัศน์ (conceptualization) และเป็นที่มาของระบบปริชาน (cognitive system) นักภาษาศาสตร์พบการเชื่อมโยงคุณสมบัติที่มีความคล้ายคลึงตามมุมมองของผู้ใช้ภาษาในระดับปริชานเป็น

คู่ๆ และจะเป็นแบบทิศทางเดียว อุปลักษณ์จึงทำให้เราสามารถใช้วงมโนทัศน์ของคำขำมวงได้ และเป็นอิสระจากความจำกัดของถ้อยคำนั้นเอง เพื่อให้เห็นการเชื่อมโยงระหว่างวงมโนทัศน์ที่ชัดเจน จะขอตัวอย่างมโนอุปลักษณ์ LOVE IS A JOURNEY ของผู้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ ดังนี้

วงมโนทัศน์ต้นทาง : JOURNEY	วงมโนทัศน์ปลายทาง : LOVE
the travelers	→ the lovers
the vehicle	→ the love relationship itself
the journey	→ event in the relationship
the distance covered	→ the progress made
the obstacles encountered	→ the difficulties experienced
the decisions about which way to go	→ choices about what to do
the destination of the journey	→ the goal(s) of the relationship

(Lakoff and Johnson, 1980, 45)

จะเห็นได้ว่า วงมโนทัศน์ต้นทางประกอบด้วยความหมายเกี่ยวกับการเดินทาง ได้แก่ ผู้เดินทาง ยานพาหนะ การเดินทาง ระยะทาง อุปสรรคของการเดินทาง การตัดสินใจเลือกวิธีการเดินทาง และจุดหมายปลายทาง วงมโนทัศน์นี้เชื่อมโยงความหมายไปยังวงมโนทัศน์ปลายทางเกี่ยวกับความรักตามลำดับ คือ คนรัก ความสัมพันธ์ในรูปความรัก เหตุการณ์ในความสัมพันธ์ การดำเนินความสัมพันธ์ การเผชิญความยากลำบาก การตัดสินใจกระทำ และเป้าหมายของความสัมพันธ์หรือความรัก

การศึกษาอุปลักษณ์ในแนวทางข้างต้นนี้ เป็นการศึกษาตามแนวทางของทฤษฎี มโนอุปลักษณ์ (conceptual metaphor) ซึ่งมุ่งวิเคราะห์ให้เห็นว่าถ้อยคำอุปลักษณ์มีความสัมพันธ์กับสิ่งที่เป็นมโนทัศน์ในความคิดของเรา กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการศึกษาภาษาซึ่งสะท้อนคุณสมบัติของสิ่งที่อยู่ใน

มโนทัศน์ อันเป็นเรื่องของความคิดเห็นหรือทัศนะของมนุษย์ ผู้ศึกษาจะต้องสังเกตถ้อยคำ เช่น คำนามที่เป็นชื่อหรือกลุ่มคำที่ใช้ในการเปรียบเทียบหรือเรียกขานสิ่งต่างๆ คำกริยาที่บอกอาการ บอกสภาพ หรือบอกคุณสมบัติ รวมถึงคำในหน้าที่อื่นที่เป็นองค์ประกอบแสดงมโนอุปลักษณะด้วย เช่น คำบอกสภาพหรือสภาวะ จึงจะอธิบายระบบปริธาน (cognitive system) และเข้าใจโลกของผู้ใช้ภาษา

กล่าวโดยสรุป คือ แนวคิดของทฤษฎีมโนอุปลักษณะของเลคอฟและจอห์นสันตามแนวภาษาศาสตร์ปริธานนั้น อุปลักษณะมิได้เป็นแค่การใช้ภาษาเปรียบเทียบที่ก่อให้เกิดภาพพจน์เพื่อมุ่งหวังสุนทรียภาพทางภาษาเท่านั้น แต่อุปลักษณะเป็นการศึกษาการใช้ภาษาเปรียบเทียบทุกรูปแบบไม่จำเป็นต้องมีคำเชื่อม เหมือน ดุจ ดัง ราว เป็น คือ ฯลฯ ในโครงสร้างของการเปรียบเทียบ หากเป็นการนำคำที่บ่งชี้คุณสมบัติของสิ่งที่เป็นมโนทัศน์หนึ่งไปเรียกขานสิ่งต่างๆ เช่น ขาโต๊ะ กันขวด ปากบ่อ หรือนำคุณสมบัติของสิ่งที่เป็นมโนทัศน์หนึ่งไปเปรียบกับอีกคุณสมบัติของสิ่งที่เป็นมโนทัศน์หนึ่งเพื่อแสดงลักษณะเด่นหรือคุณสมบัติร่วมกัน ลักษณะของรูปภาษาเช่นนี้จัดเป็น “อุปลักษณะ” ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับกระบวนการทางความคิดในระบบปริธานของผู้ใช้ภาษา ที่ได้มาจากประสบการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ทางร่างกาย หรือประสบการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาอุปลักษณะจึงสามารถสะท้อนให้เห็นมุมมองหรือมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้

การอธิบายโรคด้วยการใช้อุปลักษณะ

ที่ผ่านมามีการนำแนวคิดของทฤษฎีมโนอุปลักษณะไปศึกษาอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคและความเจ็บป่วยต่างๆ และพบว่า สามารถสะท้อนให้เห็นระบบวิธีคิดและมุมมองของผู้ใช้ภาษาที่ใช้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคได้ เช่น

ผลการศึกษาถ้อยคำอุปลักษณะที่พูดถึงเกี่ยวกับโรคมะเร็ง โรคหัวใจ โรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง ในงานวิจัยหลายชิ้นในภาษาอังกฤษปรากฏผลที่

สอดคล้องกันว่า ส่วนใหญ่ผู้ป่วยและแพทย์ในตะวันตกมักจะใช้อุปสรรคสังเคราะห์ เมื่อพูดหรืออธิบายเกี่ยวกับการรักษาโรค อุปสรรคที่พบรองลงมาคือ อุปสรรคการเดินทาง (Montgomery, 1996; Hanne and Hawken, 2007; Gibbs and Franks, 2002; Gwyn, 1999; Penson et al., 2004; Reisfield and Wilson, 2004; Teucher, 2003) อุปสรรคเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นมโนอุปสรรค [การรักษาโรคเป็นการทำสงคราม] ซึ่งโรส (Ross, 1989, 40) อธิบายว่า เป็นเพราะผู้คนในวัฒนธรรมอเมริกันมีมุมมองว่าโรคเป็นความรุนแรงหรือเหตุการณ์ร้ายที่เกิดขึ้นในชีวิตมากกว่าที่จะเป็นเรื่องราวธรรมชาติของชีวิต อุปสรรคสังเคราะห์จึงถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะเมื่อพูดถึงโรคติดเชื้อ ส่วนมโนอุปสรรค [การรักษาโรคเป็นการเดินทาง] สะท้อนให้เห็นมุมมองว่า การรักษาโรคเหมือนการเดินทางไปสู่จุดมุ่งหมายของการมีสุขภาพที่ดี

ในภาษาไทยมีการศึกษาถ้อยอุปสรรคเกี่ยวกับโรคมะเร็งของ วรวรรณ เพ็ชรกิจ (2551) ผลการศึกษาพบว่า ผู้ป่วยโรคมะเร็งมีมุมมองต่อโรคมะเร็งที่สะท้อนผ่านการใช้ถ้อยคำ อุปสรรคต่างๆ ได้แก่ มโนอุปสรรค [โรคมะเร็งเป็นเชื้อโรค] [โรคมะเร็งเป็นไวรัสพิษ] [โรคมะเร็งเป็นสัตว์ร้าย] [โรคมะเร็งเป็นภัยวิบัติ] [โรคมะเร็งเป็นเพื่อน] [โรคมะเร็งเป็นวัตถุแปลกปลอม] [โรคมะเร็งเป็นเพื่อน] [การรักษาโรคมะเร็งเป็นการทำสงคราม] [การรักษาโรคมะเร็งเป็นการเดินทาง] และ [การรักษาโรคมะเร็งเป็นการแข่งขัน] ส่วนมโนอุปสรรคเกี่ยวกับโรคมะเร็งของแพทย์ส่วนใหญ่เหมือนกับของผู้ป่วย ยกเว้น มโนอุปสรรค [โรคมะเร็งเป็นเพื่อน] [การรักษาโรคมะเร็งเป็นการเดินทาง] และ [การรักษาโรคมะเร็งเป็นการแข่งขัน] ทั้งนี้ มโนอุปสรรคทั้งของแพทย์และผู้ป่วยที่พบนี้สอดคล้องกับมโนอุปสรรคโรคมะเร็งในภาษาอังกฤษ ยกเว้น มโนอุปสรรค [โรคมะเร็งเป็นไวรัสพิษ] และ [โรคมะเร็งเป็นเพื่อน] วรวรรณสันนิษฐานว่า มโนอุปสรรคโรคมะเร็งเป็นไวรัสพิษนี้น่าจะสัมพันธ์กับประสบการณ์ทางวัฒนธรรมด้านกลีกรรมของสังคมไทย ส่วนมโนอุปสรรคโรคมะเร็งเป็นเพื่อน] อาจได้รับอิทธิพลจากแนวคิดพุทธศาสนา ที่ปลูกฝังให้ยอมรับความ

เป็นจริงหรือสัจธรรมของชีวิต ซึ่งส่งผลให้สามารถมองโรคมะเร็งในแง่ดีได้ และทำใจยอมรับว่าโรคมะเร็งเป็นเสมือนเพื่อนที่มีอยู่ในการดำเนินชีวิต ส่วนมโนอุปลักษณ์อื่นที่เหมือนกับภาษาอังกฤษนั้น น่าจะเกิดการรำเรียน ศาสตร์ทางการแพทย์สมัยใหม่แบบตะวันตกของแพทย์ไทย

แบมเบอร์ (Bamber, 1987) ศึกษาอุปลักษณ์ของชื่อโรคกระษัย² ในการแพทย์แผนไทย ผลการศึกษาพบชื่อโรคกระษัยจำนวน 26 ชนิด สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มโรคกระษัยที่ตั้งชื่อตามธาตุ (ธาตุสมุฏฐาน) มีจำนวน 8 ชนิด เช่น กระษัยดิน³ กระษัยน้ำ⁴ แนวคิดเรื่องธาตุนี้เป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากอายุรเวทของอินเดีย โดยธาตุถูกใช้เป็นอุปลักษณ์เพื่อแสดงการแบ่งส่วนของร่างกาย คือ ธาตุดินแทนเนื้อหนังของร่างกาย ธาตุน้ำแทนของเหลวในร่างกาย เป็นต้น ส่วนโรคกระษัยอีกกลุ่มหนึ่งคือ โรคกระษัยที่ตั้งชื่อตามลักษณะตามธรรมชาติของอาการโรคที่ปรากฏ (อุปปาติกะโรค) มีจำนวน 18 ชนิด เช่น กระษัยราก⁵ กระษัยदान⁶ กระษัยปลาไหล⁷ กระษัยเต่า⁸ ชื่อของโรคส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นมุมมองการเปรียบเทียบอาการของโรคกับสัตว์ จึงนำชื่อของสัตว์ที่มีพฤติกรรมอันสามารถเทียบเคียงกับอาการของโรคได้มาตั้งเป็นชื่อโรค เช่น ปลาไหล ที่สามารถฝังตัวในโคลนตม ก็นำเทียบเคียงว่าโรคเป็นสัตว์ที่มาฝังตัวในอวัยวะร่างกายและทำให้เกิดอาการของโรค เช่น ปัสสาวะขัด ปัสสาวะเป็นเลือด

แบมเบอร์สรุปการศึกษาของเขาว่า การที่โรคกระษัยมีชื่อตามสัตว์ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมบริเวณที่ตั้งชุมชนนั้น เนื่องจากสัตว์อยู่ในขอบเขตของความ

²ชื่อโรคตามแพทย์แผนไทยที่ทำให้ร่างกายชุ่มพอม ตัวเหลืองเท่าเย็น ปวดเมื่อยตามร่างกาย ซึ่งรวมไปถึงอาการของโรคที่มีส่วนของอวัยวะหรือเนื้อเยื่อไหลออกมาบริเวณช่องท้อง อวัยวะสืบพันธุ์ ทางเดินปัสสาวะ และถุงน้ำดี บ้างก็เรียก กล่อน

³มีก้อนขึ้นที่หัวเหน่า ซ้ายหรือขวาแล้วเลื่อนลงมาที่อวัยวะ เมื่อสัมผัสหรือจับจะเจ็บเสียว

⁴มีอาการปวดเจ็บยอดดอกอย่างรุนแรง

⁵มีอาการท้องเสีย เกิดลมในท้อง ทำให้เรออาเจียน ท้องบ่นปวดมีเสียงดังเหมือนน้ำไหล

⁶มีอาการของลมในลำไส้ ทำให้ท้องแข็ง

⁷มีอาการกระเพาะอักเสบ ถุงน้ำดีอักเสบ ทางเดินปัสสาวะหรือลำไส้อักเสบ อุจจาระและปัสสาวะขุ่นมีสีเหลืองเข้มหรือแดง

⁸เกิดเป็นก้อนนูน บริเวณชายโครงด้านขวา ลักษณะเหมือนกระดองเต่า ขนาดเท่าไข่ไก่

คุ้นเคยและเป็นไปได้ที่จะคุกคามชีวิต นอกจากนี้ ยังเป็นการคาดเดาว่าสัตว์เหล่านี้จะทำพฤติกรรมตามลักษณะธรรมชาติ เช่น การเคลื่อนที่ การสืบพันธุ์ การหาอาหารในร่างกายของเรา ความคิดเช่นนี้อาจมีมูลเหตุจากความเชื่อเรื่องวิญญาณที่มีอยู่ในธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ชื่อโรคกระษัยเหล่านี้ช่วยแสดงให้เห็นว่าโรคมีมูลเหตุมาจากอะไรและโรคทำอะไรกับเรา ซึ่งจะจริงหรือไม่ก็ตาม แต่เมื่อเรารู้จักโรคแล้วก็จะช่วยสร้างความมั่นใจในการจัดการอันเป็นเรื่องสำคัญของการเริ่มต้นรักษาโรค

อุปลักษณะและมโนอุปลักษณะของงานวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นกระบวนการทำความเข้าใจมโนทัศน์เกี่ยวกับโรคด้วยการนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นในประสบการณ์ที่คุ้นเคยกว่าหรือเป็นรูปธรรมมากกว่า อย่างไรก็ตาม การศึกษามโนอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้จากตำรายาและตำราการแพทย์แผนไทยนี้อาจสะท้อนให้เห็นมโนอุปลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกับที่พบในงานเหล่านี้ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจมุมมองของคนไทยถิ่นใต้และการแพทย์แผนไทยที่มีต่อความเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ว่าเป็นอย่างไอันจะแสดงความสัมพันธ์ของภาษากับความคิดในลักษณะของภาษาสะท้อนความคิดและความคิดมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษา

มุมมองเกี่ยวกับโรคที่สะท้อนจากถ้อยคำอุปลักษณะในปริจเฉท ตำรายาและตำราการแพทย์ภาษาไทยถิ่นใต้

ในการศึกษามโนอุปลักษณะซึ่งเป็นมุมมองที่ผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ใช้ทำความเข้าใจโรคต่างๆ นั้น ผู้เขียนเก็บรวบรวมข้อมูลถ้อยคำอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคจากปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์ที่จารเป็นภาษาไทยถิ่นใต้ทั้งในรูปปร้อยแก้วและร้อยกรองจากหนังสือบุดตาและบุดขาวซึ่งเป็นของแพทย์แผนไทยและได้รับการปริวรรตแล้ว จากแหล่งข้อมูลด้านศิลปะและวัฒนธรรมหลักของภาคใต้ทั้ง 5 แห่ง ได้แก่ สถาบันทักษิณคดีศึกษา จังหวัดสงขลา ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต สำนักศิลปะวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี จังหวัดสุราษฎร์ธานี และศูนย์วัฒนธรรมพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง จังหวัดพัทลุง ได้หนังสือชุดที่ปริวรรตแล้วทั้งหมดจำนวน 137 ฉบับ

ในการนำเสนอมนโออุปลักษณะของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ซึ่งเป็นมุมมองที่ใช้ทำความเข้าใจโรค ผู้เขียนจะไม่จำแนกมนโออุปลักษณะตามโรค ทั้งนี้เพราะต้องการนำเสนอมนโออุปลักษณะที่มีต่อโรคในภาพรวมว่าโรคภัยไข้เจ็บถูกมองหรือเข้าใจอย่างไรสำหรับคนไทยถิ่นใต้หรือในระบบการแพทย์แผนไทย นอกจากนี้ ผู้เขียนยังคำนึงถึงความเป็นระบบของมนโออุปลักษณะที่ผู้ใช้ภาษานำมาเปรียบเทียบ การข้ามมนโออุปลักษณะแบบหนึ่งจึงควรจะพบได้ในการทำความเข้าใจโรคหลายๆ โรคขึ้นอยู่กับว่ามนโออุปลักษณะนั้นมีลักษณะเด่นที่คล้ายคลึงกับคุณสมบัติใดของโรค จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบถ้อยคำอุปลักษณะที่แสดงการเปรียบเทียบหรือการทำความเข้าใจมนโออุปลักษณะเกี่ยวกับโรคผ่านมนโออุปลักษณะอื่นหลายมนโออุปลักษณะ ได้แก่ มนโออุปลักษณะมนุษย์ วัชพืช สัตว์ ไฟ สิ่งสกปรก ความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ และภุตผี ซึ่งสะท้อนให้เห็นมุมมองที่มีต่อโรค 7 มนโออุปลักษณะ ได้แก่ [โรคเป็นมนุษย์] [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นสัตว์] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] และ [โรคเป็นภุตผี] มนโออุปลักษณะแต่ละแบบแสดงการทำความเข้าใจคุณสมบัติของมนโออุปลักษณะโรคในด้านที่แตกต่างกันไป ดังนี้

1. มนโออุปลักษณะ [โรคเป็นมนุษย์]

อุปลักษณะมนุษย์นำมาใช้ทำความเข้าใจมนโออุปลักษณะโรคในแง่อายุหรือการดำเนินของโรค การลุกลามของโรคจนเกิดเป็นโรคแทรกซ้อน ความเรื้อรังของโรค และผลการรักษา โดยพบการใช้คำนามและสรรพนามจากกลุ่มมนโออุปลักษณะที่เกี่ยวกับการเจริญเติบโต คำเรียกประเภทของบุคคล เช่น คำว่า *เด็ก แม่ ลูก โจร แขนก เจ้าเรือน บริวาร ชาต เพศ* คำเหล่านี้ปรากฏร่วมกับคำกริยาและคำคุณศัพท์จากมนโออุปลักษณะที่เกี่ยวกับกิริยาอาการหรือพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น *เกิด ฟัง กลับมา ออกไป บังคับ ร้าย* เช่น

- ตัวอย่าง 1 เมโท คือ มันทัน เมื่อเด็กไซร์เหมือนหนึ่งเลือดเสียก็เหมือนกัน
- ตัวอย่าง 2 จับไฟทังขึ้น ให้เชื่อม มินหลังร้อน แนนุทรถอนใจราก ไหล
ออกปากทางจุมก โทษนั้นลูกปักซี่
- ตัวอย่าง 3 คัมภีร์ยื่นเป็นแน่งกำหนดแก่เจ้าเรือน อายุเดือนเวลา กำเรียบมา
เป็นแทรก ไซ้มาแขก^๑ ออย่ากลัวถึงเมามัวชบเซา ถ้าว่าเจ้าเรือน
ไป ไซ้แขกไม่อาจอยู่ หนึ่งเล็งดูในไซ้ พอยาได้จึงยา
- ตัวอย่าง 4 ขางแดงขึ้นแกมในนิลปฏ ก็ปนกัน นิลมาเกิดแกมขาง โจรต่าง ๆ
ร้ายหลายพรรณ มันท่อมแทรกซ้ากัน เด็กไซ้ยอมแรงกรรม
นิลมาเกิดแกมขาง มีแม่ใหญ่สืบประจำ บริวารฝ้าสืบซ้า เทียว
แทรกไปทั่วทั้งกาย...บริวารขางทั้งหลายร้ายอยู่ไกลกัน
ครั้นถึงกำหนดพลัน กลับมาประชุมรอบนาภิ...บริวารขางทั้ง
หลายมันจะร้ายขึ้นทั่วไป...ขางโจรแปดยอดใหญ่ บริวารท่าน
ในกล่าวมา สามร้อยห้าสิบปรากฏ กำหนดเภทแห่งมัน
- ตัวอย่าง 5 โจรลักเพศผิดเพี้ยนวัน ทุกขางทุกพรรณ กำเนิดจึงเรียกตานโจร

ตัวอย่าง 1 มีคำว่า เด็ก คือ เมโทหรือมันทัน เป็นการมองว่าโรคก็เหมือนกับ
กับมนุษย์ในวัยเด็กที่มีกำลังวังชาน้อย อาการของโรคจึงไม่รุนแรงนักมีเพียง
ประการเดียว ตัวอย่าง 2-5 จะเห็นได้ว่าเป็นการกล่าวถึงโรคขางและโรคกาพ
ในลักษณะเดียวกับมนุษย์ ที่มีบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น ลูก แม่ แขก และ
เจ้าเรือน โดยการบรรยายถึงโรคที่เป็นธาตุเจ้าเรือนว่าเสมือนเป็นเจ้าของบ้าน
และมีไซ้จรที่เป็นเสมือนแขกมาเยี่ยมเยียนรวมถึงการมองว่าโรคมีการ
ออกลูกหลานหรือบริวารในกลุ่มชาติพันธุ์หรือวงศ์วานเดียวกัน มีเพศต่างกัน
และมีพฤติกรรมดุร้ายตามชาติกำเนิดที่เป็นโจร ซึ่งนำมาใช้บรรยายการ
ลุกลามของโรค และความเรื้อรังของโรคที่ “กลับมา” เป็นซ้ำ กล่าวได้ว่า คำ
ที่แสดงคุณสมบัติซึ่งสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้ก็จะแตกต่างกันตามลักษณะ

^๑อาการไข้อย่างหนึ่งที่เป็นแทรกเพิ่มขึ้นมา ในขณะที่ร่างกายมีโรคหรือเป็นไข้อย่างหนึ่งอยู่
ก่อนแล้ว (บัวงาม ห่อแก้ว, 2547, 62)

มุมมองเกี่ยวกับโรคที่สะท้อนจากถ้อยคำ... | เชิดชัย อุดมพันธ์ และคณะ

ของผู้เข้ามายังเรือนด้วย เช่น โจรมีความร้ายกาจ แมคือโรคซึ่งมีบริวารสืบวงศ์เผ่าพันธุ์ แขกคือผู้มาเยี่ยมเยียนหรือมาอาศัยร่วมด้วยในบ้าน

ตัวอย่าง 6 ถ้าไม่ฟังเอาลูกจัน 1 ดอกจันหน้ 1 เทียนทัง 5 มหาหิงค์ 1 บด ละลายน้ำจันทันทกิน ถ้าไม่ฟังยานี้ตาย

ตัวอย่าง 6 เป็นการใช้คำเกี่ยวกับกิริยาอาการของมนุษย์ เพื่อแสดงให้เห็น ทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลการรักษาโรค กล่าวคือ การที่มองว่าโรคเป็นมนุษย์ จึงเชื่อว่าสามารถสื่อสารเจรจากันได้ โดยนำคำว่า“ฟัง” ซึ่งหมายถึง เชื่อฟัง (พจนานุกรมภาษาล้านช้าง พุทธศักราช ๒๕๒๕, 2546, 238) มาแสดงถึง ผลการรักษา ดังตัวอย่างที่พบว่าโรคไม่เชื่อฟังหรือไม่รับจึงจำเป็นต้องปรุงยา ขึ้นใหม่ โดยเปลี่ยนน้ำกระสายเพื่อเสริมฤทธิ์ยาในการรักษาโรคให้ได้ผลหรือ หายเร็วขึ้น

ลักษณะที่คล้ายคลึงระหว่างมโนทัศน์มนุษย์กับมโนทัศน์โรค ซึ่งมีอยู่ในระบบปริชาณของผู้ใช้ภาษาจึงสามารถแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบ ในระดับโครงสร้างของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] ได้ดังนี้

วงมโนทัศน์ต้นทาง : มนุษย์	วงมโนทัศน์ปลายทาง : โรค
มนุษย์	→ โรค
วัยหรือสถานภาพ	→ พัฒนาการหรือระยะการ ดำเนินของโรค
เพศชาติพันธุ์ สถานภาพของมนุษย์	→ ชนิดของโรค
เจ้าของบ้าน (เจ้าเรือน)	→ โรคประจำธาตุของผู้ป่วย
การมีบริวาร	→ การแพร่กระจายของโรค
การมาเยี่ยมเยียนของแขก	→ ความเรื้อรังของโรค การเกิด โรคแทรกซ้อน
การเจรจา	→ การรักษาโรค

2. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช]

การทำความเข้าใจโรคผ่านมโนทัศน์ของพืช เป็นอีกมโนอุปลักษณ์หนึ่ง ที่สะท้อนให้เห็นจากถ้อยคำอุปลักษณ์ที่พบในการพูดถึงเกี่ยวกับโรค ด้วยการเปรียบโรคกับลักษณะของต้นพืชประเภทวัชพืช เพราะวัชพืชขึ้นมาเอง โดยไม่ได้ปลูก เช่นเดียวกับโรคที่ปรากฏขึ้นโดยไม่ปรารถนา อาการของโรคที่ปรากฏขึ้นเป็นสิ่งผิดปกติของร่างกาย จึงเปรียบได้กับลำต้นของพืชที่พื้นพื้นดิน ร่างกายหรืออวัยวะจึงเปรียบได้กับพื้นดิน และตัวโรคเปรียบได้กับ เมล็ดหรือหน่อของพืชที่สามารถถูกพัดพาไปเจริญงอกงามในที่ไกลจากต้นได้ ทั้งนี้ คุณลักษณะทางกายภาพของโรคในส่วนที่เป็นก้อนหรือลักษณะผิดปกติที่มองเห็นได้หรือสัมผัสได้ยังถูกนำไปเปรียบกับลักษณะของพืชในแง่ สัตถฐาน ขนาด และสีสัน อีกด้วย

อุปลักษณ์พืชที่พบเห็นได้จากการใช้คำนามและคำกริยาของวงมโนทัศน์ พืช กลุ่มคำนาม เช่น *หัว ราก เถา ยอด* และกลุ่มคำกริยา เช่น *งอก ถอน แรก ขึ้น ตัดราก* ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง 7 บางที่ฝูขึ้นตั้งหัว ปวดแสบปวดร้อนเป็นกำลัง

ตัวอย่าง 8 ยอดขึ้นแตกออกนัยนา ลิกหู่ไหลมา เป็นเลือดและหนองปนกัน

ตัวอย่าง 9 เผาแซ่น้ำให้ใส่ต้มกินแก้ริดสีดวงงอกหายแล

ตัวอย่าง 10 ยาตัดรากไ้

ตัวอย่าง 7-10 แสดงให้เห็นการนำโรคไปเปรียบเทียบลักษณะของต้นพืช เช่น โรคฝีซึ่งแสดงอาการเป็นเม็ดตุ่มอักเสบบมีหนองถูกเปรียบกับลักษณะของพืชประเภทที่มีหัว ขณะที่ก้อนของโรคริดสีดวงถูกเปรียบเทียบเป็นเมล็ดพืชที่งอกขึ้นมาจากดิน ส่วนการรักษาโรคก็นำไปเปรียบเทียบกับการตัดรากของต้นพืช การนำถ้อยคำจากวงมโนทัศน์พืชมาใช้พูดถึงโรคจึงเป็นวิธีทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคของผู้ใช้ภาษา

ลักษณะที่คล้ายคลึงระหว่างมโนทัศน์วัชพืชกับมโนทัศน์โรคข้างต้น

จึงสามารถแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบในระดับโครงสร้างของ
มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] ได้ดังนี้

วงมโนทัศน์ต้นทาง : วัชพืช	วงมโนทัศน์ปลายทาง : โรค
วัชพืช	→ โรค
การงอก/ขึ้น/แตกยอดของวัชพืช	→ การป่วยเป็นโรค
หัว/ยอดของพืช	→ ลักษณะของสิ่งผิดปกติของ ร่างกาย
พื้นดินที่วัชพืชงอกขึ้นมา	→ ร่างกายหรืออวัยวะในร่างกาย
รากที่ยังหรือแผ่อยู่ในดิน	→ ต้นตอของโรคที่ฝังแฝงอยู่ ในร่างกาย
การเด็ด ตัด ถอนต้นวัชพืช	→ การรักษาโรค

3. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย]

การทำความเข้าใจมโนทัศน์เกี่ยวกับโรค พบว่า ถ้อยคำในวงมโนทัศน์
ของสัตว์ถูกนำมาใช้อธิบายองค์ประกอบต่างๆ ของมโนทัศน์โรค เช่น โรค
เปรียบได้กับสัตว์ร้ายที่เข้ามาอาศัยอยู่ในร่างกาย มีหลายสายพันธุ์ เคลื่อนที่ได้
ต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโต โดยอาจกัดกินอวัยวะในร่างกายและก่อให้เกิด
เกิดความเสียหายหรืออาการของโรคขึ้น อุปลักษณ์สัตว์ร้ายพบได้ทั้งกลุ่ม
ค่านาม สรรพนาม และคำกริยาจากมโนทัศน์สัตว์ร้าย กลุ่มค่านาม เช่น พันธุ์
พิษงู ตัวผู้ คำสรรพนามที่มีปรากฏรวมคือ มัน คำกริยาที่แสดงอาการของ
สัตว์ต่างๆ เช่น กิน มุด เช่นเขี้ยวร้อง ออกสัด ขบ ขบกัด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง 11 ทุกๆ ไข่ทุกซางจับปลาบวางพิษงู ขบกัดดูเกทมัน เมื่อจับนั้น
เพียงล ภายเย็นชนตากลับ เขียวคล้ำสรรพสารพวงค์ ชักคอ
คางแหงนหงาย หลังแอ่นปลายบาทา จริตตามพงศาตามพันธุ์

ตัวอย่าง 12 เป็นลมพองตามตัว มักให้เกิดโมโหโกรธาให้เป็นที่องง
ให้มีพิษเหมือนงูกัดตัวสั้นรั้ว ๆ

ตัวอย่าง 13 ยาแก้ซางละอองพระบาท¹⁰ ตัวผู้มันขึ้นสีเหลือง

ตัวอย่าง 14 เป็นมาหลายเดือนหลายวัน ดังนี้โทษมัน ขึ้นกินสมองซอนไป

ตัวอย่าง 11- 14 เป็นการนำคำของวงมโนทัศน์ของสัตว์มาบรรยายถึงโรค ซึ่งสะท้อนให้เห็นมุมมองว่า ผู้ใช้ภาษาทำความเข้าใจโรคผ่านมโนทัศน์ของสัตว์ เช่น การมองว่าโรคซางเป็นงูพิษ และซางบางชนิดเปรียบเป็นงูตัวผู้ ซึ่งมีความสามารถในการเคลื่อนที่ซอนขึ้นไปกินอวัยวะต่างๆ ของร่างกาย

ลักษณะที่คล้ายคลึงระหว่างมโนทัศน์สัตว์กับมโนทัศน์โรคข้างต้น จึงสามารถแสดงให้การเชื่อมโยงองค์ประกอบในระดับโครงสร้างของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] ได้ ดังนี้

วงมโนทัศน์ต้นทาง : สัตว์ร้าย	วงมโนทัศน์ปลายทาง : โรค
สัตว์ร้าย	→ โรค
ผู้ที่ถูกสัตว์ทำร้าย	→ ผู้ป่วย
อาหารที่สัตว์ร้ายกิน	→ อวัยวะในร่างกายผู้ป่วย
ความสามารถในการเคลื่อนที่	→ การแพร่กระจายของโรค
การขบกัด	→ การแสดงอาการของโรค
เพศพันธุ์ของสัตว์	→ ชนิดของกลุ่มอาการโรค

4. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ]

อุปลักษณ์ที่พบอีกกลุ่มหนึ่งแสดงการเปรียบเทียบโรคเป็นไฟ โดยมี

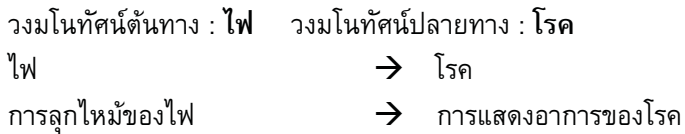
¹⁰ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนโตใหญ่ เกิดจากไอความร้อนส่งขึ้นมาจากภายในช่องท้อง ทำให้เกิดเป็นฝ้าสีต่างๆ ตามชนิดของโรค เช่น ขาว เหลือง เขียว เกาะ อยู่บริเวณช่องปากและลิ้น โรคละอองเมื่อเป็นขึ้นแล้วจะทำให้รู้อาจเกิดเป็นโรคหกละหรือซางต่อไป (ประทีป สุมนกาญจน์และศุภลักษณ์ พักคำ, 2547, 122)

การเปรียบเทียบการของโรคกับไฟหรือความร้อน ซึ่งเป็นการมองว่าความร้อน เป็นภาวะผิดปกติของร่างกายที่ก่อผลเสียต่อสุขภาพ ดังนั้น องค์ประกอบที่เป็นคุณสมบัติด้านต่างๆ ของโรคจึงถูกอธิบายด้วยการใช้คำจากวงมโนทัศน์เกี่ยวกับไฟ ได้แก่ ไฟ เพลิง ที่ใช้ร่วมกับคำกริยา กิน ตับ ลาม ร้อน รวมไปถึงคำบอกลักษณะอาการที่เกิดขึ้นเพราะอวัยวะได้รับความร้อนจัดคล้ายต้มด้วยไฟหรือถูกไฟเผา ได้แก่ เดือด พลุ่ พอง เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ตัวอย่าง 15 ยาแก้กระษัยไฟ ให้เกิดเลือด เมื่อมันกิน¹¹ให้ร้อนทั้งตัว
- ตัวอย่าง 16 มั่งสัง คือ เนื้อ 500 ชัน เมื่อแตกไซร์มักให้เสียวไปทั้งตัว มักให้พกที่นั่นที่นั่นให้เป็นพิษเป็นสิ่งต่างๆ บางทีให้ร้อนคุดเพลิงไหม้
- ตัวอย่าง 17 ยาแก้เริ่มไฟมิให้ลวามออกไป
- ตัวอย่าง 18 ยาแก้ซางไฟ ท่านให้เอาขมั้นอ้อย 1 โบกกระเพรา 1 โบกพุทรา 1...บดเป็นแท่งฝนด้วยด้วยสุราให้เด็กกินดับซางไฟสิ้นแล

ตัวอย่าง 15-18 แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบว่าโรคบางชนิด เช่น โรคซาง โรคกระษัย โรคเริ่ม เป็นไฟที่ทำให้ร่างกายรุ่มร้อนหรือปวดแสบปวดร้อน และยังอาจลุกลามไปยังอวัยวะส่วนอื่นได้เหมือนกับไฟ การรักษาโรคจึงถูกเปรียบเทียบการดับไฟ

ลักษณะที่คล้ายคลึงระหว่างมโนทัศน์ไฟกับมโนทัศน์โรคข้างต้น จึงสามารถแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบในระดับโครงสร้างของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ] ได้ดังนี้

¹¹หมายถึง เเผาไหม้ เช่น ไฟกินเริน-ไฟไหม้บ้าน (พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๕, 2546, 24)

การลุกลามของไฟ	→	การแพร่กระจายของโรค
ผลของการสัมผัสความร้อน	→	อาการของโรคที่มีความรุนแรง
การดับไฟ	→	การรักษาโรค

5. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งที่สกปรก]

ในทัศนะของแพทย์แผนไทยมองว่าอวัยวะของร่างกายที่ไม่ดีหรือไม่ เป็นประโยชน์ต่อร่างกายแล้วเป็นสิ่งที่ทำให้เจ็บป่วย จำเป็นต้องกำจัด ออกไปจากร่างกายเพื่อรักษาสมดุลของธาตุที่เป็นองค์ประกอบของอวัยวะ เหล่านั้นไว้ในการพูดถึงความเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกิดจากอวัยวะที่ไม่ดีเหล่านี้ มักจะเปรียบเป็นสิ่งที่สกปรกหรือสิ่งไร้ประโยชน์ ในบทความนี้จะขอเรียก อุปลักษณ์เหล่านี้ว่า สิ่งสกปรก โดยพบปรากฏอยู่ในรูปค่านามว่า *อาจมน้ำมูตร น้ำคาวปลา น้ำล้างเนื้อ* หรือในรูปของค่านามประสมที่นำคำว่า “ร้าย” ซึ่งใน ภาษาไทยถิ่นใต้ หมายถึง เก่า ไม่ดี ใช้งานได้ (พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๕, 2546, 264) มาประกอบ เช่น *เลือดร้าย* หรือประกอบกับ คำว่า “เนา” เช่น *เลือดเนา* เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบกลุ่มคำกริยา ได้แก่ *เหม็น กวาด ชำระ ล้าง* การเปรียบอวัยวะของร่างกายที่มีความผิดปกติว่า เป็นสิ่งที่สกปรกปรากฏใช้ในตัวอย่าง ดังนี้

- ตัวอย่าง 19 *ยาแก้ซางซึ่งทำให้ลงท้องดุจดั่งน้ำมูตรและไขเนา*
- ตัวอย่าง 20 *โทษลงเป็นน้ำล้าง เนื้อเนาที่เหม็นครัน เหมือนซากอสกอัน ที่สุดโทรมอยู่แรมคืน*
- ตัวอย่าง 21 *เสลดเนาให้ปวดมวนเป็นกำลังร้องตายอยู่ที่ดี ลงเป็นน้ำล้าง เนื้อ น้ำขานหมาก เป็นอดิสารก็ดี ท่านให้ชำระเสียก่อนแล้ว จึงแต่งยาเป็นสมุทน้อย*
- ตัวอย่าง 22 *ยาแก้เมื่อคลอดลูกออกแล้วให้เจ็บท้องหนัก เพราะเสลดเนา ในท้อง เอรากตองแตกมาตัมเอาน้ำ เออฟริก ชิง กก เกลือ ตัมใส่ลงให้กิน ล้างเสลดเนาตกแล*

ตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองเห็นความคล้ายคลึงกันระหว่างมโนทัศน์โรคกับมโนทัศน์สิ่งสกปรก กล่าวคือ สิ่งสกปรก ย่อมเป็นสิ่งไร้ประโยชน์และอาจก่อให้เกิดความรบกวนรำคาญ เช่น กลิ่นเหม็น ไม่น่าดู น่ามอง คุณลักษณะของสิ่งสกปรกเปรียบได้กับลักษณะของสิ่งผิดปกติในแง่กลิ่น สีหรือสภาพความอ่อนเหลวที่ร่างกายขับออกมา และการกำจัดสิ่งสกปรกด้วยการทำความสะอาดเปรียบได้กับการรักษาโรค ด้วยมุมมองเช่นนี้ผู้ทำความสะอาดจึงเปรียบได้กับแพทย์ผู้ทำการรักษาโรค การเปรียบเทียบโรคกับสิ่งสกปรกที่มีความเป็นระบบในข้อมูลภาษาที่พูดถึงโรคนี้ จึงสะท้อนให้เห็นมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] และสามารถแสดงให้การเชื่อมโยงองค์ประกอบในระดับโครงสร้างของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] ได้ดังนี้

Vol. 19
No. 1
Jan.
-
Mar.
2013

วงมโนทัศน์ต้นทาง : สิ่งสกปรก	วงมโนทัศน์ปลายทาง : โรค
สิ่งสกปรก	→ โรค
วิธีการทำความสะอาด เช่น ขำระ ล้าง	→ การรักษาโรค
อุปกรณ์ทำความสะอาด	→ ยานานต่าง ๆ
คุณลักษณะของสิ่งสกปรก เช่น กลิ่น สี	→ สิ่งผิดปกติของร่างกายที่ขับออกมาภายนอก
ผู้ทำความสะอาด	→ แพทย์

6. มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณของธาตุ]

อุปลักษณ์ที่ใช้พูดถึงโรคต่างๆ ในตำรายาและตำราแพทย์แผนไทยของภาคใต้ พบว่า มักจะอิงอยู่กับทัศนะของการแพทย์แผนไทยที่มีความคิดว่าร่างกายประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม และไฟ ความเป็นปกติของร่างกายจะดำรงอยู่ได้ตราบเท่าที่ธาตุเหล่านี้มีความสมดุลกัน ทั้งในแง่ปริมาณ พิกัดตำแหน่ง และความคงสภาพ บนเงื่อนไขของการใช้และการปรับวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับถิ่นที่อยู่ กาลเวลา สภาพแวดล้อมทาง

ธรรมชาติ ฯลฯ มิฉะนั้นร่างกายก็อาจเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ ด้วยเหตุนี้
 ถ้อยคำอุปสรรคที่อ้างอิงถึงโรคซึ่งมีคุณสมบัติบางอย่างเป็นนามธรรม
 จึงต้องใช้ถ้อยคำที่แสดงความเป็นรูปธรรมผ่านคุณสมบัติทางกายภาพของ
 ความเป็นวัตถุหรือสสารของธาตุ เช่น คำนามว่า *ธาตุไฟ ธาตุน้ำ ธาตุลม*
ธาตุดิน มังสา นะหารู และคำกริยา *ตั้ง หย่อน แดก พิการ ขาด ปรับ* เป็นต้น
 ถ้อยคำเหล่านี้แสดงการทำความเข้าใจให้เห็นว่าร่างกายสามารถจำแนกออก
 เป็นส่วนได้ตามกองธาตุ และแสดงความเป็นรูปธรรมของกลไกการทำงาน
 และอวัยวะที่อยู่ภายในร่างกาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง 23 อันบุคคลตายโดยสิ้นอายุ ปริโยสานเป็นปรกตินั้น อันธาตุทั้ง
 ๔ *อันตรธาน* เป็นลำดับไป ดิน ๒๐ น้ำ ๑๒ ไฟ ๔ ลม ๖ เมื่อ
 จะ*อันตรธาน* จะได้*ขาด*สิ้นสุดตามกำลังธาตุทั้ง ๔ พร้อมกัน
 ทั้ง ๔ หามิได้ ย่อม*สูญ*ไปที่ละ ๑ ๒ สิ่ง ๓ สิ่ง ๔ สิ่งก็มี บางที่
 ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ *ขาด*ก่อนก็จริงแล แต่ทว่าจะได้*ขาด*สิ้นสุด
 ตามกำลังธาตุทั้ง ๔ จะได้*ขาด*พร้อมกันหามิได้...ถ้าธาตุทั้ง ๔
 จะ*ขาด*หย่อนไป แต่สิ่ง ๑, ๒ สิ่งตั้งนั้น ยังพยายามได้ ให้ดูเอา
 ในที่กล่าวไปข้างหน้านั้น

ตัวอย่าง 24 *โลมา* คือ *ขน* เมื่อ*แดก*มักให้เจ็บทุกขุมขน ทั่วสรรพางค์กาย

ตัวอย่าง 25 ยา*สรวรมธาตุ* ท่านให้เอาจันทร์หอม 2 บาท กฤษณา 1 บาท
 เทียนดำ 1 บาท...กินทุกๆ วัน เป็นการ*สรวรมธาตุ*ให้*เสมอ*
พร้อม จึงจะทำให้ไม่เกิดโรคทั้งปวง

ตัวอย่าง 26 ยาต้มแก้ลมแก้เลือดแก้*ธาตุพิการ* บำรุงขึ้นให้*บริบูรณ์*

ตัวอย่างข้างต้นแสดงการทำความเข้าใจว่า โรคเกิดจากความไม่สมดุล
 ของธาตุผ่านการใช้ถ้อยคำที่แสดงคุณสมบัติทางกายภาพของวัตถุหรือสสาร
 ที่สามารถ “อันตรธาน” หรือ “สูญ” โดยเปรียบว่าธาตุเสมือนสสารที่หายไป
 จากร่างกายได้ และเมื่อธาตุบางส่วนหายหรือ “ขาด” “หย่อน” ไปก็จะทำให้

เจ็บป่วยและหากขาดหายไปมากก็อาจเสียชีวิตได้ ขณะที่การดูแลสุขภาพให้ปราศจากการเจ็บป่วย ที่สะท้อนจากการใช้อุปสรรคเกี่ยวกับความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์ของธาตุ จะใช้ถ้อยคำว่า “ส้ารวม” “บ้ารุง” เพื่อให้ธาตุที่อยู่ในสภาพ “แตก” “อั้นตรธาน” หรือ “ขาด” กลับมา “เสมอพร้อม” หรือ “บริบูรณ์”

ลักษณะที่คล้ายคลึงการเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์ของธาตุกับมโนทัศน์โรคสามารถแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบในระดับโครงสร้างของมโนอุปสรรค [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์ของธาตุ] ได้ ดังนี้

วงมโนทัศน์ต้นทาง : ความไม่สมดุลของธาตุ	วงมโนทัศน์ปลายทาง : โรค
ความไม่สมดุล/สมบรูณ์ของธาตุ	→ โรค
การกำเริบ/แตก/พิการ/หย่อน	→ สาเหตุการเกิดโรค
การปรับ/บ้ารุง/ส้ารวมธาตุ	→ การรักษาโรคหรือการป้องกันโรค
คุณสมบัติทางกายภาพ	→ อาการของโรคที่มองเห็นจำเป็นต้องสัมผัสได้

7. มโนอุปสรรค (โรคเป็นภุตผี)

อุปสรรคเกี่ยวกับภุตผี เป็นอุปสรรคที่พบได้ในตำรายาและตำราแพทย์แผนไทยของภาคใต้ เมื่อต้องบรรยายถึงอาการของโรค โดยปรากฏในรูปคำนาม เช่น *ปีศาจ กระสือ ผี พราย* รวมถึงคำสรรพนาม *มัน* คำนาม และสรรพนามเหล่านี้ปรากฏร่วมกับคำกริยาจากมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับภุตผีด้วย เช่น *เข้าสิง เข้าทับ กลัว จับ และ อยู่ไม่ได้* เมื่อต้องการพูดถึงการแสดงอาการของโรคหรือการรักษาโรคเหล่านั้น ตัวอย่างการปรากฏของถ้อยคำอุปสรรคเหล่านี้ เช่น

ตัวอย่าง 27 หนึ่งปักซี่ชื่อกาล¹² ออกไฟนานห้าเดือน ปีศาจเลื่อนเข้าอยู่ นอกไส้ตูดาน นอนหลับหวาดร้อง ยามค่ำไซร์เข้านอน ออกทินกรไซศรี เสียงสตรีมีครบครัน ไม่ไล่ครั้นครั้นหัก ตกใจหนัก ร้องรำ สาบแรงกาทำเป็นยา เผเอาเอามาธรรม หยุกยามเร่งขับ อสุรเข้าทับอยู่ ในคับคูเกทมัน ทางเข้านั้นนาสา ออกตามตา ตามพัน เข้ากลางวันเมื่อเที่ยง สองยามเสียงหลีกไป...ยามมัน เข้าไม่กินนม ตัวร้อนรมรำคาญ ดิ้นแค้นเมื่อนอน หวาดไหว หอนหลับไหล มันได้สรรพเสียงคนทุ่มเถียงกันไป

ตัวอย่าง 28	<u>กิน</u> ม้ามให้จับหลับ	เนตรเพศกลับประจูดตั้ง
	<u>ปีศาจ</u> ประจงบ่า	<u>มัน</u> <u>เข้า</u> สิงอยู่ในตน
	เท้าเย็นและมือเย็น	มักนั่งเหม้มไม่เจยยล
	พักตราพิการกล	ให้บ่นเพื่อพะพืมไป
	อาการ <u>มัน</u> กระทำ	<u>กระสือ</u> ซ้ำเข้าคุมใจ
	โทษไซ่ที่อื่นไกล	กำเนิดโรคเป็นมายา

ตัวอย่างข้างต้นแสดงการปรากฏของถ้อยคำ “ปีศาจ” และ “อสุร” ซึ่งใช้แทนชื่อโรคกาปักซี่อันเป็นโรคที่มีความรุนแรงและอาจทำให้เสียชีวิต การเป็นโรคนี้แสดงด้วยกิริยาของปีศาจและอสุรคือ “เข้าทับ” “เข้าอยู่” หมายความว่า ปีศาจเข้าทับหรือเข้าอยู่เมื่อใดก็เจ็บป่วยเมื่อนั้น นอกจากนี้ยังปรากฏคำว่า “กระสือ” และ “ผี” ในตัวอย่างซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเป็นโรคคือการถูกภูตผีประเภทต่างๆ เข้าสิง และภูตผีเหล่านั้นก็อาจกระทำอาการ “กิน” อวัยวะภายในร่างกายด้วย โรคกาปักซี่จึงถูกเปรียบเป็นปีศาจที่มาเข้าสิงและกินม้ามซึ่งเป็นอวัยวะภายใน

ลักษณะที่คล้ายคลึงการเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ภูตผีกับมโนทัศน์โรคสามารถแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงองค์ประกอบในระดับโครงสร้างของ

¹²โรคกาปักซี่ เกิดกับเด็กแรกคลอด จนถึงอายุ 11 เดือน หากป่วยจะมีอาการใช้เวลาเข้าสร้างเวลาค่ำ และเมื่อครบ 1 ขวบจึงจะพ้นจากการเป็นโรค (บัวงาม ห่อแก้ว, 2547, 64)

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นญาติ] ได้ดังนี้

วงมโนทัศน์ต้นทาง : ญาติ	วงมโนทัศน์ปลายทาง : โรค
ญาติ	→ โรค
การเข้าถึง/จับของญาติ	→ การแสดงอาการของโรค
การพ้นจากภาวะถูกเข้าถึง	→ การหายป่วยจากโรค
ผู้ที่ถูกเข้าถึง	→ ผู้ป่วย

มโนอุปลักษณ์แบบต่าง ๆ กับการอธิบายมโนทัศน์โรค

การใช้อุปลักษณ์จากมโนอุปลักษณ์ต่างๆ ที่พบจากการวิเคราะห์ข้อมูลตำรายาและตำราการแพทย์ของภาคใต้ตามที่นำเสนอแล้วข้างต้น พบว่าการใช้มโนอุปลักษณ์เหล่านี้สัมพันธ์กับคุณสมบัติทางปริชาณเรื่อง “การทำให้เด่น” (highlighting property) (Lakoff and Johnson, 1980; Kövecses, 2002) กล่าวคือ มโนอุปลักษณ์แต่ละแบบทำให้คุณสมบัติบางด้านของโรคเด่นขึ้นมาหรือสามารถอธิบายคุณสมบัติบางด้านของโรคได้ดีกว่าด้านอื่นด้วยเหตุนี้ มโนอุปลักษณ์หนึ่งๆ จึงไม่สามารถอธิบายมโนทัศน์โรคที่ซับซ้อนและคลุมเครือได้ครบถ้วน แต่จะสามารถอธิบายด้านใดด้านหนึ่งหรือเพียงบางด้านของโรคได้ดีกว่าด้านอื่นและเป็นด้านที่อีก มโนอุปลักษณ์หนึ่งอธิบายไม่ได้หรือได้ไม่ดีเท่า ทั้งนี้ พบว่า มโนอุปลักษณ์แต่ละแบบสามารถอธิบายหรือทำให้มโนทัศน์โรคเด่นขึ้นมาได้ 1-3 ด้าน และคุณสมบัติบางด้านของมโนทัศน์โรคอาจมีมโนอุปลักษณ์มาอธิบายได้มากกว่าหนึ่งแบบ ซึ่งทำให้ผู้ใช้ภาษามีทางเลือกในการอธิบายมากขึ้น เช่น ด้านการป่วยเป็นโรคหรือแสดงอาการของโรค พบการใช้มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นญาติ] (การจับ) มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] (การขบกัด) และมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ] (การลุกไหม้ของไฟ) คุณสมบัติการทำให้เด่นของมโนอุปลักษณ์แต่ละแบบที่อธิบายเกี่ยวกับโรคสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 คุณสมบัติการทำให้เด่นของมโนอุปลักษณ์แต่ละแบบ

คุณสมบัติของโรค	มโนอุปลักษณ์						
	มนุษย์	วิชัย	สัตว์ร้าย	ไฟ	สิ่งสกปรก	ความไม่สมมูล/สมบูรณของธาตุ	ญาติ
สาเหตุการเกิดโรค						●	●
ชนิด/กลุ่มของโรค	●		○				
การแสดงอาการของโรค		●	○	○			●
การแพร่กระจาย/ลุกลาม		○	●	●			
ความเรื้อรังของโรค	●						
อาการ							
ลักษณะสิ่งผิดปกติที่จับจากร่างกาย					●		
ลักษณะสิ่งผิดปกติของผิวหนัง/เนื้อเยื่อ		●		●			

ตารางข้างต้น แสดงให้เห็นการอธิบายคุณสมบัติของมโนทัศน์โรคให้เด่นชัดขึ้นด้วยมโนอุปลักษณ์แบบต่างๆ ซึ่งแสดงด้วยวงกลมที่บ หมายความว่า พบการใช้มโนอุปลักษณ์นั้นในการอธิบายคุณสมบัติของโรคที่อยู่ในแถวเดียวกันอย่างเด่นชัด และวงกลมโปร่ง หมายความว่า พบการใช้มโนอุปลักษณ์นั้นในการอธิบายคุณสมบัติของโรคที่อยู่ในแถวเดียวกันแต่ไม่เด่นชัด ดังนี้

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] ใช้บรรยายคุณสมบัติด้านชนิดหรือกลุ่มอาการของโรค ตามประเภทของบุคคล (เช่น แม่ ไจร เพศ) และคุณสมบัติ ความเร็วขงโรค (เช่น แยก กลับมา) คุณสมบัติการทำให้เด่นของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] นี้ จึงสามารถนำไปอธิบายโรคที่มีชนิดย่อย และมักกลับมาเจ็บป่วยซ้ำด้วยโรคในกลุ่มเดียวกันที่พบในข้อมูล หรือโรคที่มีอาการเกิดขึ้นเป็นบางเวลาได้แก่ โรคซาง ซึ่งมีชนิดย่อย เช่น ซางโจร ซางโจรอรีน ซางแดง ซางไฟ ฯลฯ

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] ใช้บรรยายคุณสมบัติการป่วยเป็นโรค (เช่น ขึ้น งอก) ตามอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย และคุณสมบัติของสิ่งผิดปกติในลักษณะของก้อนเนื้อเยื่อ เม็ดตุ่ม (เช่น หัว ยอด) ที่ปรากฏขึ้นแก่ อวัยวะต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกร่างกาย คุณสมบัติการทำให้เด่นของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] ดังกล่าว จึงมักถูกนำไปใช้อธิบายโรคที่มักแสดงอาการเป็นสิ่งผิดปกติที่ปรากฏตามร่างกาย ได้แก่ โรคริดสีดวงที่มีก้อนเนื้อ โรคเริ่มที่ปรากฏวงผื่น โรคซางที่ปรากฏตุ่มเม็ด

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] ใช้บรรยายคุณสมบัติด้านชนิดกลุ่มของโรค (เช่น พันธุ์ ตัวผู้ งู ทับสมิงคลา) คุณสมบัติด้านการแสดงอาการของโรคหรือการเป็นโรค (เช่น ขบ กัด) และคุณสมบัติด้านการแพร่กระจายของโรคในลักษณะเดียวกับความสามารถในการเคลื่อนที่ของสัตว์ (เช่น ลง มุด ขอน) ไปทำ ความเสียหายให้เกิดขึ้นกับอวัยวะภายใน มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] จึงมักถูกนำไปใช้อธิบายโรคที่มีความรุนแรงทำให้พิกลพิการหรือถึงแก่ชีวิต เช่น โรคที่เกิดจากธาตุลมทำให้เลือดไหลเวียนไม่สะดวกเป็น อัมพฤกษ์ อัมพาต โรคซางบางชนิด โรคกาพบางชนิด

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ] ใช้บรรยายคุณสมบัติการแพร่กระจายของโรค (เช่น ลาม กิน) คุณสมบัติด้านการแสดงอาการโรค (เช่น กิน เผา) และคุณสมบัติด้านอาการของโรคที่เกิดขึ้นกับผิวหนัง (เช่น ร้อน เกรียม) ในที่นี้ มักจะเป็นอาการในลักษณะของผิวหนังแสบร้อน มีรอยแดงหรือร่างกายมีอุณหภูมิสูง มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ] จึงมักนำไปใช้อธิบายโรคที่มีอาการไข้ตัวร้อน มีผื่นแดงสัมผัสแล้วเจ็บปวดรุนแรง เช่น โรคเริมบางชนิด โรคซางบางชนิด และไข้ต่างๆ

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] ใช้บรรยายคุณสมบัติด้านอาการของโรคที่ขับสิ่งผิดปกติออกมาจากร่างกาย ในที่นี้มักจะเป็นสิ่งที่ขับถ่ายออกมาทางทวารหนักในลักษณะของเน่าเสีย มีกลิ่นเหม็นรุนแรง และจำเป็นที่ต้องกำจัดออกไปด้วยการชำระล้าง มโนอุปลักษณ์ [โรคคือสิ่งสกปรก] จึงมักนำไปใช้อธิบายโรคที่ทำให้มีอาการท้องเดิน อาเจียน เช่น โรคบิด โรคท้องร่วง โรคกาฬบางชนิดโรคเลือดหรือโรคเกี่ยวกับธาตุน้ำ

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์ของธาตุ] ใช้บรรยายคุณสมบัติด้านสาเหตุการเกิดโรค (เช่น ธาตุแตก ธาตุหย่อน) เพื่อระบุสาเหตุของการเจ็บป่วยซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความผิดปกติของอวัยวะภายในที่ไม่สามารถมองเห็นได้ มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์ของธาตุ] จึงมักใช้อธิบายถึงโรคที่เกิดจากความผิดปกติของระบบร่างกาย โดยรวมจะพิจารณาตามอวัยวะที่สังกัดตามกองธาตุ เช่น โรคปถวีโทษ โรคอาโปโทษ

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี] ใช้บรรยายคุณสมบัติด้านสาเหตุการเกิดโรคและการแสดงอาการของโรค (เช่น เข้าสิง เข้าอยู่) โดยมากมักใช้กับโรคที่ผู้ป่วยมีอาการตัวเย็น คลุ้มคลั่ง ขาดการควบคุมกล้ามเนื้อและการเคลื่อนไหว เช่น โรคตีเดียด ดีพลง โรคกาฬบางชนิด และไข้บางชนิด

กล่าวได้ว่า คุณสมบัติทางปริชานเรื่องการทำให้เด่นของมโนอุปลักษณ์ มีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติทางมนทัศน์ของโรค มโนอุปลักษณ์แต่ละแบบจึงสะท้อนการทำความเข้าใจโรคแต่ละชนิดในด้านที่แตกต่างกันออกไป

มุมมองเกี่ยวกับโรคที่สะท้อนจากถ้อยคำ... | เชิดชัย อุดมพันธ์ และคณะ

ด้วยเหตุนี้ โรคบางชนิดหรือคุณสมบัติบางด้านของโรคจึงถูกทำความเข้าใจผ่านบางมโนอุปลักษณ์เท่านั้น

มโนอุปลักษณ์โรคกับแนวคิดและคตินิยมของภาคใต้

มโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคในภาษาไทยถิ่นใต้ที่พบในหนังสือชุดประเภทตำรายาและตำราการแพทย์ดังที่กล่าวมาข้างต้น น่าจะกล่าวได้ว่าเป็นมุมมองที่เกิดจากภูมิปัญญาและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ ดังนี้

การใช้มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบุรณ์ของธาตุ] เป็นสิ่งบ่งชี้สำคัญที่แสดงถึงภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการเรื่องสุขภาพและความเจ็บป่วยที่สั่งสมมาเพื่อทำความเข้าใจโรคของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ ดังที่อรทัย รวยอาจิน และกาญจนา แก้วเทพ (2523, 1) กล่าวว่า “ทุกสังคมมีเป้าหมายที่สำคัญตรงกันประการหนึ่ง คือ ความยืนยาวของชีวิต การมีสุขภาพอนามัยที่สมบุรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บของสมาชิกในสังคม” ด้วยเหตุนี้ ระบบหรือวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาเรื่องสุขภาพของภาคใต้ย่อมได้รับการสั่งสม ถ่ายทอดและพัฒนาต่อกันมาในกลุ่มสังคม โดยมีแนวคิดเรื่องธาตุทั้ง 4 ที่เป็นองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์ เป็นความรู้ที่ช่วยให้เข้าใจเรื่องรูปร่างและการทำงานของร่างกาย เข้าใจสาเหตุและอาการของโรค เข้าใจเรื่องยาตลอดจนพิษยา และเข้าใจเรื่องการรักษาโรคว่าหายเพราะเหตุใด ตายเพราะเหตุใด ความรู้ที่เป็นระบบเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้ที่ได้รับมาจากคติพุทธ เรียกว่า ดิถีจณา (ประทีป ชูมพล, 2541, 126-129) ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลและเป็นปึกแผ่นในพื้นที่ภาคใต้ราวพุทธศตวรรษที่ 11-16 (สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์, 2547, 70) และมีบทบาททำให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยมีแบบแผนและการอธิบายที่เป็นระบบมากขึ้น มุมมองเกี่ยวกับโรคในมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบุรณ์ของธาตุ] จึงถูกถ่ายทอดผ่านแพทย์ซึ่งเป็นผู้เขียนตำรายาและตำราการแพทย์

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี] ก็เป็นมุมมองที่ก่อรูปขึ้นจากคตินิยมดั้งเดิมด้านความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับทวด¹³ ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านาง ความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งชาวบ้านภาคใต้เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังอำนาจสามารถดลบันดาลให้เป็นไปทั้งในทางที่ดีและในทางชั่วร้าย ทว่า ภูตผีและวิญญาณศักดิ์สิทธิ์บางอย่างเป็นสิ่งไม่ดีหรือเป็นสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้เกิดเภทภัยไข้เจ็บแก่ผู้คน (ชัชวาลย์ พิชะกุล, 2547, 390-391) ด้วยเหตุนี้ การเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ โดยไม่อาจหาสาเหตุหรืออธิบายได้ด้วยเหตุและผลอย่างชัดเจน จึงถูกมองเป็นความลึกลับ และอุปโลกน์ให้เป็นภูตผีหรือวิญญาณร้ายที่มากกระทำแก่ผู้ป่วย อนึ่ง ความคิดลักษณะนี้ผูกพันอยู่กับสังคมดั้งเดิมและนับเป็นอุปลักษณ์แรกๆ ที่มนุษย์ใช้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์โรค ดังที่ ซันเทก (Sontag, 1990, 43) พบอุปลักษณ์ลักษณะนี้เช่นกันในมหากาพย์ อีเลียดและโอดิสซีย์ที่เปรียบโรคเป็นการบันดาลของปีศาจหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ในเหตุผลที่ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นยังยึดโยงกับความคิดความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก ผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้จึงยังคงใช้มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี] ในการอธิบายเกี่ยวกับโรค

ทั้งนี้ หากพิจารณาในด้านพัฒนาการของมุมมองที่ใช้ทำความเข้าใจเกี่ยวโรคในกรณีของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์ของธาตุ] กับ [โรคเป็นภูตผี] นั้นจะเห็นได้ว่า ทั้งสองมโนอุปลักษณ์นี้มุ่งเน้นไปที่การอธิบายถึงสาเหตุของการเกิดโรค ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบรูณ์ของธาตุ] น่าจะเป็นชุดความรู้ใหม่ที่เข้ามาแทนที่การอธิบายถึงสาเหตุการเกิดโรคได้อย่างเป็นระบบมากกว่ามโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี] แบบเดิม มโนอุปลักษณ์ทั้งสองนี้จึงอาจเป็นข้อบ่งชี้ถึงการเปลี่ยนผ่านของแนวความคิดจากความเชื่อดั้งเดิมในรูปอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติไปสู่แนวความคิดแบบพุทธที่เข้ามาในพื้นที่ภาคใต้หรือในระบบคิดของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้นั้นเอง

¹³ดวงวิญญาณของบรรพชนหรือผู้มีบุญวาสนาที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังคงอยู่ในประจำถิ่น และปรากฏตัวให้เห็นได้ในรูปของคน สัตว์ ต้นไม้ หรือไม่มีรูป

นอกจากนั้น มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] น่าจะเกี่ยวพันกับความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณข้างต้น เนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับจิตวิญญาณต่างๆ มีอำนาจที่สามารถปรากฏให้รับรู้ได้ในรูปของสัตว์ด้วย ดังที่ปรากฏความเชื่อเรื่องทวดที่เป็นสัตว์หลายประเภทในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วภาคใต้ เช่น ทวดงู ทวดช้าง ทวดปลวก ทวดเหล่านี้เปรียบได้กับเทวดาอารักษ์ประจำถิ่น โดยเชื่อว่าหากมีการเซ่นสรวงบูชาทวดแล้วจะก่อให้เกิดความรุ่งเรืองและได้รับความคุ้มครองตามมา ตรงกันข้ามหากมีการลบหลู่หรือล่วงละเมิดก็จะได้รับโทษ รวมถึงความวิบัติในไม่ช้า (เอมอร บุญช่วย, 2544) การอธิบายโรคด้วยมุมมองของสัตว์ร้ายที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยแก่ร่างกาย หรือเข้ามาอาศัยกีดกันในร่างกาย (เช่น ปวดงู ชางช้าง กระษัยปลวก) จึงน่าจะเป็นมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงกับความลึกลับของอำนาจจิตวิญญาณที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น และโดยมากแล้วสัตว์ที่ถูกเชื่อมโยงให้เกี่ยวข้องกับความเชื่อจิตวิญญาณและความเจ็บป่วยก็เป็นสัตว์ที่พบได้ตามสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น

ทั้งนี้ ในเหตุผลเบื้องหลังของความเชื่อนี้อาจมองได้ว่าเป็นระบบคิดที่สะท้อนมาจากความคิดที่คนมีต่อธรรมชาติ เนื่องจากในสังคมประเพณีคนเข้าไปสัมพันธ์กับธรรมชาติในลักษณะพึ่งพิงอาศัยธรรมชาติ ผลของการเข้าไปสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ทำให้มนุษย์ยอมรับการมีอยู่ของธรรมชาติและมองว่าชีวิตมนุษย์อยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจธรรมชาติ โดยแต่เดิมสุดก็เป็นอำนาจของผีลักษณะต่างๆ ดังนั้น ในด้านหนึ่งที่มนุษย์อยู่รอดได้ด้วยการอาศัยปัจจัยต่างๆ จากธรรมชาติ ขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งก็จำเป็นต้องรักษาความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติให้คงไว้ในแง่มุมมองที่อาจก่อกำเนิดเป็นผีจากธรรมชาติในลักษณะต่างๆ เพื่อให้สามารถพิทักษ์ธรรมชาติในฐานะทรัพยากรสำคัญของการดำรงชีพไว้ การกระทำล่วงละเมิดหรือลบหลู่ต่อทวดข้างต้นจึงเป็นการจำกัดขอบเขตการใช้สิทธิ์ในทรัพยากรของธรรมชาติ รวมถึงการรักษาสภาพนิเวศของชาตินั้นเอง

อย่างไรก็ตาม ความรู้เรื่องธาตุจากพุทธศาสนา ความเชื่อจิตวิญญาณ

จากธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในบริบทของสังคมวัฒนธรรมภาคใต้ มิได้เป็นประโยชน์โดยตรงต่อการจัดการหรืออธิบายปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยที่สะท้อนผ่านการไขมโนอุปลักษณ์เท่านั้น เนื่องจากสุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2547, 82) พบว่า แนวคิดและคตินิยมที่เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นภาคใต้เอง ประการหนึ่งคือการใช้อำนาจของความเชื่อศรัทธามาสร้างอำนาจและตำแหน่งแห่งที่ให้แก่ตนเองของคนบางกลุ่ม ดังที่ว่า

“บุคคลบางกลุ่มใช้อุบายสร้างพื้นที่และเวทีให้แก่ตนเอง โดยอาศัยวรรณกรรมเป็นสื่อเพื่อให้ประชาชนในกลุ่มเป้าหมายมีความศรัทธาเชื่อถือแก่ตนยิ่งขึ้น เช่น *หมอผู้รักษาไข้ ด้วยยา/ ด้วยเวทมนตร์คาถา อาศัยคตินิยมที่ชาวบ้านมีต่อเทวนิยม พุทธานุภาพนิยม และธรรมชาตินิยมที่มีอยู่ก่อนแล้ว มาใช้เป็นฐานเพื่อสร้างความศรัทธาเชื่อถือให้แก่ตนเอง* โดยอ้างว่าตนได้รับอาณัติจากบรรดาสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น จนตนได้รับทั้งความรู้และพลังอำนาจอันเกิดจากการรวมพลังอำนาจจิตทั้งของตน ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์...ให้เป็นตัวแทนทำหน้าที่เป็นหมอเฉพาะ ประกอบพิธีกรรมแทนเพื่อการบำรุงบำเรอขวัญ ทำหน้าที่เป็นหมอเอกปลุกเสกบำบัดขจัดภัยทั้งปวง หรือกระทำให้เกิดมหิทธานุภาพทั้งปวง...”

จะเห็นได้ว่า แนวคิดและคตินิยมที่สัมพันธ์กับความเจ็บป่วยและการรักษาโรค เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา โดยนอกจากจะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจโรคดังที่ปรากฏในรูปของมโนอุปลักษณ์แบบต่างๆ แล้ว ในอีกด้านหนึ่งยังถูกประกอบสร้างเป็นวาทกรรมเชิงอำนาจของแพทย์อีกด้วย พฤติการณ์เช่นนี้ สุริวงค์ให้ความเห็นว่าเป็นแนวคิดและคตินิยมที่พัฒนาขึ้นมาภายในสังคมภาคใต้เอง ซึ่งอาจจะพบได้ในท้องถิ่นอื่นด้วยเช่นกัน

นอกจากมโนอุปลักษณะข้างต้นเหล่านี้ มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นวัชพืช] ก็เป็น มโนอุปลักษณะที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมเกษตรซึ่งเป็นรากดั้งเดิมของท้องถิ่น โดยประสพการณ์ของการทำเกษตรกรรมได้สะท้อนมุมมองของการจำแนกต้นพืชที่ทำการเพาะปลูกกับต้นพืชที่ไม่ได้ปลูก แต่กิ่งกหรือขึ้นมาเองอย่างเช่นวัชพืช ประสพการณ์เชิงทัศนะเช่นนี้จึงนำมาใช้พูดถึงโรคที่ปรากฏขึ้นอย่างไม่ได้ปรารถนาหรือตั้งใจปลูกนั่นเอง โดยภาพรวมแล้ว มโนอุปลักษณะในภาษาไทยถิ่นใต้ที่พบจึงสัมพันธ์กับภูมิปัญญาและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา

สรุป

ถ้อยคำอุปลักษณะที่ใช้พูดถึงโรคในภาษาไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏในหนังสือ บุตประเภทตำรายาและตำราแพทย์ เป็นการเปรียบเทียบโรคกับสิ่งอื่นเพื่อให้สามารถเข้าใจคุณสมบัติต่างๆ ของมโนทัศน์โรคได้ง่ายขึ้น การใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบเช่นนี้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติโดยที่ผู้ใช้ภาษามักไม่รู้ตัวเนื่องจากเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในระบบปรีชาของผู้ใช้ภาษา ด้วยเหตุนี้การศึกษาถ้อยคำอุปลักษณะจึงยอมสะท้อนให้เห็นมุมมองที่ผู้ใช้ภาษามีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสะท้อนมโนอุปลักษณะใต้นั้นเอง ในที่นี้คือ ถ้อยคำอุปลักษณะเกี่ยวกับโรคได้สะท้อนให้เห็นมโนอุปลักษณะซึ่งเป็นมุมมองที่ผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นใต้ใช้อธิบายและทำความเข้าใจโรคต่างๆ โดยมโนอุปลักษณะที่พบข้างต้นยึดโยงอยู่กับภูมิปัญญาที่สั่งสมตกทอดมาของท้องถิ่น และภูมิปัญญาเหล่านี้ยังมีพลวัตในการปรับเปลี่ยนให้สามารถทำหน้าที่ภายในสังคมได้อย่างหลากหลายไม่ใช่เฉพาะการสะท้อนมุมมองการทำความเข้าใจเกี่ยวกับโรคในลักษณะของมโนอุปลักษณะเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

- ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2547). อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มความเชื่อและคตินิยม. ในวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์. (หน้า 387-398). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Chaiwut Phiyakoon. (2004). Identity and Dynamism of Tradition. in **Southern Literature, Review of Literature**. (page 387-398). Bangkok: The Thailand Research Fund. (in Thai).
- นันทนา วงษ์ไทย. (2552). อุปลักษณ์ประสาธสัมพันธ์ในภาษาไทย: การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Nuntana Wongthai. (2009). **Synaesthetic Metaphor in Thai : A Cognitive Linguistic Study**. Doctor of Philosophy Thesis in Linguistics Faculty of Liberal Arts Thammasat University. (in Thai).
- บัวงาม ห่อแก้ว. (2547). คัมภีร์ประถมจินตอภยสันตาคำกาพย์. ใน **วรรณกรรมทักษิณวรรณกรรมคัตสรร เล่ม 2**. (หน้า 34-88). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- Buangam Hoakaew. (2004) Scriptures of Prathomjinda – Aphaiyasunta. in **Criticism on selected classical literature from Southern Thailand, Review of Literature Vol. 2**. (page 34-88). Bangkok: The Thailand Research Fund and Suratthani Rajabhat University. (in Thai).
- ประกิต สุนนกาญจน์ และศุภลักษณ์ พักคำ. (2547). คำศัพท์ในคัมภีร์การแพทย์แผนไทย. ในเอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดและทฤษฎีการแพทย์แผนไทย หน่วยที่ 1-7. (หน้า 99-166). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.

- Pakit Sumonkam and Sophaluk fakkham. (2004). Vocabulary in Scriptures of Thai Traditional Medicine. in **Set of Subject on Concept and Theory of Thai Traditional Medicine Unit 1-7.** (page 99-166). Bangkok: Sukhothai Thammathirat Open University. (in Thai).
- ประทีป ชุมพล. (2541). ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนไทย: การศึกษาจากตำรายา. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Prathip Chumphon. (1998). **Thai History of Medicine : A study of Formulary.** Bangkok : Silpakorn University. (in Thai).
- พจนานุกรมภาษาถิ่นใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๕. (2546). (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มูลนิธิ ทักษิณคดีศึกษา.
- Southern Thai Language Dictionary B.E. 2525.** (2003). (4th ed.). Bangkok: Southern Thai Studies Foundation. (in Thai).
- วรวรรณา เพ็ชรกิจ. (2551). การศึกษาอุปมาอุปไมยเกี่ยวกับโรคมะเร็งในภาษาไทยตามแนวปรัชญาศาสตร์และวัจนปฏิบัติศาสตร์. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Worawanna Petchkij. (2008). **A Cognitive and Pragmatic Study of Cancer Metaphor in Thai.** Doctor of Philosophy Thesis in Linguistics Faculty of Arts Chulalongkorn University. (in Thai).
- วิโรจน์ อรุณมานะกุล. (2551). เอกสารคำสอนวิชาทฤษฎีภาษาศาสตร์. ม.ป.ท.: ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Wiroan Arunmanakul. (2008). **Teaching Document of Linguistic Theories Subject.** s.l.: The Department of Linguistics the Department of Linguistics, Faculty of Arts Chulalongkorn University. (in Thai).

- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2547). วัฒนธรรมการสร้างวรรณกรรมในภาคใต้. ใน **วรรณกรรมทักษิณวรรณกรรมปริทัศน์**. (หน้า 61-67). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Suthiwong Pongphaiboon. (2004). Create a Culture of Southern. in **Southern Literature, Review of Literature**. (page 61- 67). Bangkok: The Thailand Research Fund.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2549). **กว่าจะเป็นนักภาษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาศาสตร์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Amara Prasitrattasin. (2006). **Preparing to Become a Linguist**. Bangkok: Department of Linguistic Faculty of Arts Chulalongkorn University. (in Thai).
- อรทัย รวยอาจิณ และกาญจนา แก้วเทพ. (2523). **บทบาทของการแพทย์แผนโบราณในการพัฒนาสาธารณสุขไทย**. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Orathai ruaiarjin and Kanjana Kaewthep. (1980). **Role of Traditional Medicine in Developing Thai Public Health**. Bangkok: Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahidol University. (in Thai).
- เอมอร บุญช่วย. (2544). **ศึกษาดำเนินและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรสทิงพระจังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- Am-on Boonchaury. (2001). **A study of Beliefs of Tuad in Satingpra Peninsula, Songkhla Province**. Master of Arts Thesis in Thai Studies, Thaksin University. (in Thai)
- Bamber, Scott. (1987). Metaphor and Illness Classification in Traditional Thai Medicine. **Asian Folklore Studies**, (6), 179-195.
- Black, M. (1979). "More about Metaphor" in Ortony, A., ed. **Metaphor and Thought**. Cambridge: Cambridge University Press.

- Gibbs, Raymond W. and Frank, Heather. (2002). Embodied Metaphor in Woman's Narratives about Their Experience with Cancer. **Health Communication**, 14, 139-165.
- Gwyn, Richard. (2002). **Communicating Health and Illness**. London: SAGE Publication.
- Hanne, Michael. and Hawken, S.J. (2007). Metaphors for illness in contemporary media. **Med Humanities**, 33, 93-99.
- Kövecses, Zoltan. (2002). **Metaphors : A Practical Introduction**. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, George and Johnson, Mark. (1980). **Metaphor We Live By**. Chicago: University of Chicago Press.
- Montgomery, Scott L. (1996). "Illness and image : on the content of biomedical discourse" in Montgomery ed. **The scientific voice**. pp. 134-195. New York and London: Guilford Press.
- Ortony, A. (1993). **Metaphor and Thought**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Penson, Richard T. et al. (2004). Cancer as Metaphor. **The Oncologist**, 9, 708-716.
- Reisfield, Gary M. and Wilson George R. (2004). Use of Metaphor in the Discourse on Cancer. **Journal of Clinical Oncology**, 19 (October), 4024-4027.
- Ross, J. W. (1989). The Militarization of Disease: Do We Really Want a War on AIDS. **Sounding**, 72 (1), 39-58.
- Saeed, John. (1997). **Semantics**. Cambridge, MA.: Blackwell.
- Sontag, Susan. (1990). **Illness as Metaphor and AIDS and Its Metaphors**. New York: Doubleday.

Ullmann, Stephen. (1962). **Semantics : An Introduction to the Science of Meaning**. Oxford: Basil Blackwell.

Teucher, Ulrich. (2003). The Therapeutic Psychopoetics of Cancer Metaphors: Challenges in Interdisciplinary”, **History of Intellectual Culture**. 3 (1), 1-15.